

ارزیابی عوامل مؤثر بر مشارکت مردمی در ساماندهی بافت‌های فرسوده شهری با تاکید بر سرمایه اجتماعی (مطالعه موردی محله ججین اردبیل)

فریدون بابایی اقدام *

فتح الله ویسی ناب **

ارسطو یاری حصار ***

وکیل حیدری ساربان ****

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۴/۰۳/۰۶

تاریخ دریافت: ۱۳۹۳/۰۷/۳۰

چکیده:

یکی از مهم‌ترین سیاست‌های، که می‌توان برای ساماندهی بافت‌ها فرسوده پیشنهاد داد توجه به نقش مردم (رویکرد مشارکتی) می‌باشد. بنابراین این تحقیق با رویکردی توصیفی - تحلیلی در پی آن می‌باشد تا به بررسی عوامل مؤثر بر مشارکت مردمی جهت ساماندهی بافت فرسوده محله ججین بپردازد. به منظور دستیابی به این هدف ابتدا پرسشنامه‌ای که در برگیرنده متغیرهای سرمایه اجتماعی (مشارکت، اعتماد، آگاهی اجتماعی) و متغیرهای اقتصادی بوده، تنظیم گردید. سپس روایی آن از طریق نظر کارشناسان و پایایی آن از طریق ضریب آلفای کورنباخ مورد سنجش قرار گرفت. سپس از طریق نمونه‌گیری (روش کوکران) ۳۶۴ پرسشنامه برای پاسخگوی به فرضیات تحقیق بین اهالی پخش گردید. در نهایت برای تجزیه و تحلیل اطلاعات جمع‌آوری شده پرسشنامه از ابزار آماری EXCEL و SPSS استفاده شده است. نتایج تحقیق بیانگر آن می‌باشد، افراد ساکن در این محله از زندگی در این محله به دلیل وجود همسایگان خوب و امنیت در سطح بسیار بالا راضی هستند، بیشتر افراد سرپرست خانوار در این محله با وصف آن که مرد هستند، اردبیلی نیز می‌باشند و مدت اقامت آن‌ها در این محله بیش از ۱۵ سال می‌باشد این مسأله خود می‌تواند نتیجه تعلق خاطر ساکنین به این محله باشد. همچنین بین اکثر متغیرهای اقتصادی (بجز ارزش ملک مسکونی)، متغیرهای اعتماد اجتماعی و متغیرهای آگاهی اجتماعی با متغیرهای مشارکت مردمی در ساماندهی بافت فرسوده محله ججین رابطه معناداری وجود دارد.

واژگان کلیدی: بافت فرسوده، ساماندهی، مشارکت مردمی، سرمایه اجتماعی، محله ججین.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
رتال جامع علوم انسانی

* استادیار گروه برنامه ریزی شهری، دانشگاه تبریز

** دانشجوی دکترا جغرافیا و برنامه ریزی شهری، دانشگاه تبریز borhan.vasi@yahoo.com

*** استادیار گروه برنامه ریزی روستایی، دانشگاه محقق اردبیلی

**** دانشیار گروه برنامه ریزی روستایی، دانشگاه محقق اردبیلی

۱- مقدمه

شهر امروز به عنوان یکی از عظیم‌ترین دستاوردهای فرهنگ و تمدن و یکی از فراگیرترین پدیده‌های اجتماعی عصر حاضر است. برحسب این گستردگی، هرکس به فراخور ظن و فن خود بدان می‌نگرد. نگرستن از وجه عدالت اجتماعی و توسعه آن، شاید یکی از نگرش‌های نادر و بنیادین محسوب شود. در این میان یکی از پدیده‌های بحث برانگیز، بحرانی و تاکنون وانهاده شهری، پدیده بافت‌های فرسوده شهری است که پوزخندی آشکار به بحث عدالت اجتماعی است (عندلیب، ۱۳۸۹: ۲۵). از طرفی دیگر، سیستم پویای شهر پیوسته در حال تغییر و تحول است و در این میان، با گذشت زمان مشکلاتی مانند فقر، بی‌سازمانی و آلودگی‌های محیطی چهره برخی نقاط شهر را دگرگون ساخته و رنگ و بویی متفاوت از گذشته که نشانه‌هایی از افول و زوال را در بر دارد بر آن‌ها می‌نشانند. بافت‌های شهری بر حسب ویژگی‌هایشان دیر یا زود در این روند قرار خواهند گرفت (عندلیب، ۱۳۸۷: ۳۶) و به نواحی فرسوده و ناکارآمد در محدوده شهرها تبدیل خواهند شد. نواحی که در زمان شکل‌گیری، فضایی پاسخگو به سلسله مراتب نیازهای ساکنان خود بوده‌اند، اما در پی تحولات فن‌شناختی و تغییر در نیازهای زیستی، اجتماعی و اقتصادی اکنون فاقد عملکرد قوی‌اند، به عبارتی دیگر بافت فرسوده شهری در فرآیند زمانی طولانی شکل گرفته و تکوین یافته و امروزه در محاصره تکنولوژی عصر حاضر و توسعه شهری جدید گرفتار شده‌است (جهان‌شاهی، ۱۳۸۲: ۲۲). با این وجود در صورت عدم اتخاذ سیاست‌ها و تدابیر جدی و سریع مدیریتی در بهسازی و نوسازی این‌گونه بافت‌ها نه تنها مشکلات آن‌ها حل نخواهد شد بلکه همواره روند فرسودگی در این بافت‌ها سریع‌تر می‌شود. بنابراین بهسازی و نوسازی بافت‌ها و مناطق فرسوده شهری باید در کلیه سیاست‌ها و برنامه‌های توسعه اجتماعی و اقتصادی در تمام سطوح مورد توجه قرار گیرد (Peerapun, ۲۰۱۲: ۳۶).

از این‌رو یکی از مهم‌ترین سیاست‌های، که می‌توان برای این‌گونه بافت‌ها پیشنهاد داد ساماندهی، آن هم ساماندهی از نوع شهری می‌باشد. که چنین سیاستی به همزیستی انسان‌ها می‌پردازد و این به معنی ایجاد شرایط زندگی بهتر برای همگان و تکامل تشکیلات شهری است (نسترن و هوشمند فر، ۱۳۸۹: ۶۱). در مسأله ساماندهی بافت‌های فرسوده توجه به نقش مردم (رویکرد مشارکتی) برای پیشبرد اهداف بسیار مهم است و در واقع یکی از پیش شرط‌های بنیادین، مشارکت وسیع عموم مردم در تصمیم‌گیری است. مشارکت کامل تنها در جایی تحقق می‌یابد که مردم بتوانند نقش فعال در فرآیند تهیه طرح بر عهده گیرند (Gans, ۱۹۸۴: IX).

بنابراین مردم با ایجاد ارتباط با هم‌دیگر (مشارکت) دست به کارهای می‌زنند که به تنهایی یا قادر به انجام آن نیستند یا برای انجام آن مشکلات فراوانی خواهند داشت. اما با وجود سرمایه اجتماعی مناسب، می‌توان به جلب مشارکت و همیاری‌های مردمی، هزینه‌های ارائه خدمات و تبادلات و تعاملات مرتبط با مناطق شهری و سازمان‌های شهری مختلف نظیر بازسازی و

ساماندهی بافت‌های فرسوده، حفظ و مراقبت از امکانات و تجهیزات شهری، توسعه فضای سبز، پاکیزگی و زیباسازی محلات و به طور کلی هزینه‌های کنترل و نظارت از طریق سلسله مراتب و مقررات بوروکراتیک را در حد قابل توجهی کاهش دهند. سرمایه اجتماعی به واسطه ارتباط با سایر پدیده‌های بنیادین جامعه نظیر: نظم اجتماعی، آگاهی اجتماعی، رضایت اجتماعی، روابط و تعاملات اجتماعی، اعتماد اجتماعی، مشارکت اجتماعی و ارتقاء حس هویت و تعلق اجتماعی شهروندان در محله از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. بنابراین سرمایه اجتماعی به عنوان یک منبع یا مالکیت جمعی متعلق به محلات، شهرها و روستاها، مناطق و بخش‌ها است که می‌تواند زمینه‌ی رفاه همگانی را فراهم نماید (موسوی و دیگران، ۱۳۹۱: ۲). در مورد بهسازی و نوسازی بافت‌های فرسوده شهری باید اذعان نمود که بدون شک ساماندهی این گونه بافت‌ها نیازمند مشارکت فعال و مؤثر تمامی اقشار ساکن در بافت‌ها می‌باشد.

اردبیل یکی از شهرهای شمال غربی کشور می‌باشد این شهر با توجه به اینکه قدمتی چند هزار ساله دارد دارای بافتی فرسوده است، مساحت محدوده بافت فرسوده شهر اردبیل به میزان ۸۸۸/۳ هکتار می‌باشد که در ۶ محله شکل گرفته است (مهندسین مشاور طراحان بافت و معماری، ۱۳۹۰: ۷). محله ججین از محله‌های قدیمی اردبیل است که به دلیل قدمت زیاد از جمله بافت‌های فرسوده شهری به شمار می‌رود. این محله با بافتی نامنظم در محدوده‌ای نوساز و با نظام کالبدی منظم استقرار یافته و نظام اجتماعی محله‌ای بر آن حاکم است. نقش غالب فضا در این محدوده مسکونی است و جایگاه عناصر عملکردی موجود در آن محله تلقی می‌شود. با توجه به بررسی‌های انجام شده، به نظر می‌رسد که این محله از جمله هسته‌های روستایی پیرامون شهر بوده که با گسترش فیزیکی شهر، بخشی از آن محسوب شده‌است. تغییراتی که در گذر زمان بوجود آمده باعث شده که بافت توان پاسخگویی به نیازهای ساکنین را نداشته‌باشد. هرچند اقداماتی توسط مسئولین برای مرمت بافت‌های فرسوده این محله صورت گرفته که بیشتر جنبه‌ی کالبدی را در نظر داشته‌اند ولی با توجه به اینکه در این اقدامات به خواسته‌ها، نیازهای و وضعیت مردم (میزان مشارکت مردم، آگاهی، اعتماد و وضعیت اقتصادی) توجهی نشده ساکنین از بافت به دلیل برآورده‌نکردن نیازهایشان رضایت کافی ندارند. به نظر می‌رسد یکی از فعالیت‌هایی که می‌تواند در شناسایی نیازها و خواسته‌های مردم و در نتیجه افزایش رضایت آن‌ها صورت گیرد در نظر گرفتن متغیرهای سرمایه اجتماعی در سطح محله باشد، که این خود گامی در جهت ساماندهی بافت‌های فرسوده می‌باشد.

۱-۲- پیشینه‌ی پژوهش:

- رهنما (۱۳۷۵) در پایان‌نامه دکترای خود، به روش‌های احیاء بافت قدیم و توسعه شهری در بافت‌های مسکونی مرکز مشهد پرداخته است. وی ترکیب فزاینده نیروهای فرهنگی و اقتصادی

را عامل تحولات عظیم اجتماعی - اقتصادی و کالبدی در بافت قدیم می‌داند و جهت احیاء بافت قدیم، توسعه اقتصادی و اجتماعی ساکنان بافت را مطرح می‌سازد.

- سبزیکار (۱۳۷۹) در پایان‌نامه‌ای به عنوان «بهسازی بافت قدیم نمونه مطالعاتی بافت قدیم اردبیل» بیان می‌دارد که، عدم وجود قوانین و مقررات حاکم و نبود ضمانت اجرایی قوانین، عدم آگاهی شهروندان و فقدان روش مناسب در برخورد با بافت‌های تاریخی از عوامل بارز دگرگونی و تخریب این‌گونه بافت‌ها می‌باشد.

- شاکرمی (۱۳۸۶) در پایان‌نامه کارشناسی ارشد خود با عنوان «تحلیل اجتماعی - اقتصادی و کالبدی بافت قدیم شهر خرم آباد نمونه موردی، محله پشت بازار» در زمینه بافت فرسوده این محله به این نتایج رسیده است: بهره‌گیری از ظرفیت‌های بالقوه اقتصادی - اجتماعی و فرهنگی بخش مرکزی با احیاء بافت‌های فرسوده، تغییر عملکردی و ساماندهی بافت و تاکید بر مشارکت گسترده مردم در چارچوب مدیریت یکپارچه شهری با ایجاد حس تعلق مکانی.

- دوبران و دیگران (۱۳۹۰) در مقاله‌ای با عنوان «بررسی مداخله در ساماندهی بافت‌های فرسوده و ناکارآمد شهری با رویکرد ترکیبی نمونه موردی: محله زینبیه زنجان» نشان دادند که: استفاده از رویکرد ترکیبی با تلفیق رویکرد کارکردگرا (اقتصاد محور) و فرهنگ گرا (سنت گرا) با هدف ارتقاء ارزش زمین و بهره‌وری از آن و حفظ هویت و عناصر فرهنگی و اجتماعی بافت فرسوده مناسب‌ترین شیوه مداخله در بافت‌های فرسوده است. به طوری که هم منافع رویکرد کارکردگرا و هم مزایای رویکرد فرهنگ‌گرا تضمین می‌شود.

- وارثی و دیگران (۱۳۹۱) در مقاله‌ای با عنوان «تحلیل عوامل مؤثر بر بهسازی شهری مطالعه موردی منطقه چهارده شهر اصفهان» به این نتیجه رسیدند که، بین وضعیت دسترسی ساکنان به امکانات و خدمات گوناگون و تمایل آنها به انجام اقدامات بهسازی و همچنین میان انجام اقدامات توانمندسازی در منطقه و مشارکت شهروندان در بهسازی شهری، رابطه معناداری وجود دارد.

- نظم فر و عطار (۱۳۹۳) در پژوهشی به بررسی نقش سرمایه اجتماعی بر مشارکت ساکنان در نوسازی بافت فرسوده شهر اردبیل پرداختند که نتایج این پژوهش بیانگر معناداری بالای رابطه میان دو شاخص، میزان احساس تعلق به محله و میزان اعتماد نهادی محله با میزان مشارکت ساکنان بافت فرسوده و همچنین عدم معناداری رابطه بین شاخص میزان همبستگی اجتماعی و میزان مشارکت ساکنان را در فرایند نوسازی بافت فرسوده شهری می‌باشد.

- کوپنجا و انسریک^۱ (۲۰۰۹) در مقاله‌ای ضمن بررسی تجارب مشارکت بخش خصوصی در پروژه‌های زیربنایی شهری، به شناسایی شیوه‌های حکمرانی شهری برای کمک به مشارکت بخش خصوصی در پروژه‌های زیربنایی شهری با هدف افزایش پایداری محیط شهری پرداخته‌اند.

^۱- Koppenjan, Ensrink.

جمع‌بندی پیشینه: در مورد روند و چگونگی مشارکت شهروندان در امور شهرها مخصوصاً ساماندهی و توانمندسازی بافت‌ها مطالعاتی در قالب پایان‌نامه، کتاب‌ها، مقالات و پژوهش‌هایی انجام گرفته که در بالا به مواردی از آن‌ها اشاره شد، جملگی این پژوهش‌ها می‌تواند راهنمایی برای پژوهش موردنظر باشد. هر کدام از منابع ذکر شده به روش تحقیق‌های مختلفی به بحث مورد نظر خود پرداخته‌اند. در این پژوهش هم با وام گرفتن از منابع بالا به بررسی عوامل مؤثر بر مشارکت مردمی در ساماندهی بافت فرسوده محله ججین پرداخته شده است. نتایج پیشنهادی بیان شده به وضوح بیان کننده عدم توجهی به مشارکت مردمی و عوامل تأثیرگذار بر آن با وجود، مطرح بودن آن به عنوان مهمترین فاکتور در ساماندهی بافت‌های فرسوده می‌باشد. در این میان متناسب با عنوان کار تأکید بیشتر در این پژوهش بر روی ارزیابی و بررسی عوامل مؤثر بر مشارکت مردمی در ساماندهی بافت فرسوده محله ججین خواهد بود که در نهایت با انجام مطالعات اولیه و شناخت توانمندی‌ها و محدودیت‌ها و بررسی کارهای انجام گرفته در این زمینه و مطالعه امکانات و تسهیلات موجود و برآورد نیازها، راهکارها و پیشنهادهای مناسب در جهت رفع کمبودها ارائه شده است. تفاوت اصلی این پژوهش با مطالعات قبلی صورت گرفته در نظر گرفتن عامل اقتصادی و تأثیری‌گذاری این متغیر و سایر متغیرهای سرمایه اجتماعی بر مشارکت ساکنین بافت، جهت ساماندهی آن می‌باشد.

۱-۳- مبانی نظری

سرمایه اجتماعی نخستین بار در سال ۱۹۱۶ م. توسط هانی فان^۱ مطرح شد (Putnam, ۲۰۰۰: ۲-۴) پاتنام سرمایه اجتماعی را به برخی ویژگی‌های سازمان اجتماعی^۲ از قبیل شبکه‌های اجتماعی^۳، هنجارها و اعتماد نسبت می‌دهد و معتقد است که اینها عواملی هستند که هماهنگی، همکاری و مساعدت جمعی را به منظور دستیابی به منافع مشترک تسهیل می‌کند؛ اولین تعریف معاصر درباره سرمایه اجتماعی را بوردیو مطرح کرد (Torch & Valenzuel, ۲۰۱۱: ۱۸۳)، وی سرمایه اجتماعی را شبکه نسبتاً بادوامی از روابط کما بیش یکسان می‌داند. در دهه ۱۹۷۰ افرادی همانند کوکله از منظر اقتصادی و لایت از دیدگاه جامعه‌شناسی از این مفهوم برای تشریح چالش‌های اقتصادی - اجتماعی توسعه شهری بهره گرفتند (Arbab, ۲۰۱۱: ۱۴). از دیدگاه بوردیو و کولمن، سرمایه اجتماعی به عنوان یک کالای عمومی و دارایی جمعی مطرح است که در دوره زمانی بلندمدت انباشته می‌شود (Khanh, ۲۰۱۱: ۱۱). به طور کلی می‌توان بیان نمود که در دو دهه اخیر، سرمایه اجتماعی به عنوان یکی از کانونی‌ترین مفاهیم ظهور و بروز یافته است

^۱- Hani Fan

^۲- Social Organization

^۳- Social Networks

(امیری و امیر انتخابی، ۱۳۹۱: ۶۲). طوری که موضوع بررسی‌های بسیاری در علوم اجتماعی و سیاسی قرار گرفته و ادبیات بسیار گسترده‌ای را به خود اختصاص داده و به مفهومی اسطوره‌ای میدل گشته‌است. سرمایه اجتماعی از جمله مفاهیم چند وجهی در علوم اجتماعی است که در اوایل قرن بیستم به صورت علمی و دانشگاهی مطرح و از سال ۱۹۸۰ از اقتصاد وارد متون علوم سیاسی و جامعه‌شناسی شد (ازکیا و غفاری ۱۳۸۳: ۲۷۸).

سرمایه اجتماعی را به طور خلاصه می‌توان به معنای هنجارها و شبکه‌هایی دانست که امکان مشارکت مردم در اقدامات جمعی را به منظور کسب سود متقابل فراهم می‌کند. سرمایه اجتماعی مجموعه نهادها، قوانین، روش‌ها، عادات اجتماعی، سنت‌ها و قواعد رفتاری یک جامعه است که مناسبات اجتماعی بین مردم یک جامعه را شکل می‌دهد (محمدی و دیگران، ۱۳۹۰: ۲۳۸). در کل مفهوم اصلی سرمایه اجتماعی را می‌توان در سه کلمه بیان داشت: ارتباطات مهم هستند. با ایجاد ارتباط با یکدیگر، مردم دست به کارهایی می‌زنند که به تنهایی یا قادر به انجام آن نیستند یا برای انجام آن مشکلات فراوانی خواهند داشت. مردم از طریق مجموعه‌ای از شبکه‌ها با هم در ارتباطند و با دیگر اعضای شبکه‌ها ارزش‌های مشترکی دارند، به طوری که این شبکه‌ها منبعی ایجاد می‌کنند که به نظر می‌آید آن‌ها نوعی سرمایه ایجاد کرده‌اند.

سرمایه اجتماعی دارای ابعاد و مؤلفه‌های فراوانی است که متناسب با فرهنگ جامعه می‌باشد؛ مؤلفه‌هایی چون اعتماد، مشارکت در نهادهای مدنی و مؤسسات خیریه، ارتباطات مناسب با دیگران، تعهد و مسئولیت، همکاری و روحیه کار گروهی و احساس هویت جمعی در این زمینه مدنظر می‌باشد. با این وجود مؤلفه‌های مشارکت اجتماعی، اعتماد اجتماعی و آگاهی، امنیت و انسجام اجتماعی که در یک رابطه متعامل با هم قرار گرفته و هر کدام تقویت کننده دیگری است از مؤلفه‌های اصلی سرمایه اجتماعی محسوب می‌شوند. این پنج مؤلفه از مفاهیم کلیدی جامعه‌شناسی نیز هستند. بر این اساس با توجه به متون نظری بررسی شده به منظور بررسی و ارزیابی عوامل مؤثر بر مشارکت مردمی در ساماندهی بافت‌های فرسوده شهری با تاکید بر سرمایه اجتماعی در محله ججین اردبیل، شاخص‌های مشارکت اجتماعی، اقتصادی، اعتماد اجتماعی، آگاهی اجتماعی به عنوان ابعاد مهم سرمایه اجتماعی مشخص شده و در ادامه رابطه و همبستگی این شاخص‌ها با مشارکت اجتماعی مورد بررسی قرار گرفته است.

۲- روش تحقیق:

روش انجام پژوهش بر اساس هدف، کاربردی و بر اساس ماهیت و روش، توصیفی - تحلیلی می‌باشد. بر این اساس با استناد به روش توصیفی- تحلیلی و بر مبنای مطالعات و بررسی‌های

میدانی و پیمایشی، محله فرسوده ججین مورد بررسی و ارزیابی قرار گرفت. بررسی های میدانی با استفاده از پرسشنامه و مصاحبه با ساکنین و برداشت های میدانی انجام شد، که این روش امکان ثبت مشاهدات را برای پژوهشگر فراهم ساخت. پرسشنامه های تهیه شده که شامل اطلاعاتی راجع به مؤلفه های تأثیرگذار (اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی) در ساماندهی بافت های فرسوده می باشد در بین ساکنین بافت فرسوده توزیع شد. روایی پرسشنامه با استفاده از نظرات کارشناسان و پایایی آن با استفاده از ضریب آلفای کرونباخ، مورد سنجش قرار گرفت (مقدار ضریب کورنباخ ۸/۲). همچنین برای تجزیه و تحلیل اطلاعات حاصل از پرسشنامه، از ابزار آماری و گرافیکی EXCEL و SPSS استفاده شده است. اطلاعات مورد نیاز تحقیق حاضر به طور عمده از منابع اسنادی و کتابخانه ای مؤسسات علمی همچون دانشگاه ها، سازمان ها، مؤسسات و مراکز تحقیقاتی، طرح های توسعه ای شهری تهیه شده توسط مهندسين مشاور در ارتباط با حدود مورد مطالعه همچون طرح های جامع، طرح های تفصیلی، نقشه های محدوده مورد مطالعه، بررسی های میدانی و اطلاعات پرسشنامه ای تهیه شده و مصاحبه با ساکنین و مسئولین محلی، پایگاه های اطلاع رسانی داخلی و خارجی گردآوری شده است.

۲-۱- جامعه آماری و حجم نمونه:

به منظور اطمینان از نتایج حاصل از مطالعه بر روی جامعه هدف و با توجه به عدم امکان مطالعه و بررسی کلیه خانوارها و افراد ساکن در محله، اقدام به تعیین نمونه آماری گردیده است. جامعه آماری در این تحقیق شامل ساکنین بافت فرسوده محله ججین شهر اردبیل در محدوده مورد مطالعه (۶۹۲۰ نفر) می باشد. در این پژوهش جهت برآورد حجم نمونه از روش کوکران (Cochran) استفاده شده و نهایتاً ۳۶۴ خانوار به عنوان حجم نمونه انتخاب شده اند (معادله ۱).

$$n = \frac{t^2 pq / d^2}{1 + \frac{1}{N} (\frac{t^2 pq}{d^2} - 1)}$$

که در این فرمول: n: حجم نمونه N: حجم جمعیت یا جامعه، p: درصد توزیع صفت در جامعه (یعنی نسبت افرادی که دارای صفت مورد مطالعه می باشند) (۰/۵). q: درصد افرادی که فاقد آن صفت در جامعه می باشند (۰/۵). d: تفاضل نسبت واقعی صفت در جامعه با میزان تخمین محقق برای وجود آن صفت در جامعه است که حداکثر نسبت آن ۰/۰۵ است و دقت نمونه گیری به آن بستگی دارد. t: اندازه متغیر در توزیع طبیعی (توزیع نرمال مربوط به منحنی گاوس) است که از جدول مربوط در سطح احتمال مورد نظر استخراج می شود (حافظ نیا، ۱۳۹۰).

$$N=6920 \quad P=0/5 \quad q=0/5 \quad d=0/05 \quad t=1/96 \quad n=?$$

$$n = \frac{\frac{(1.96)^2(0.5)(0.5)}{(0.05)^2}}{1 + \frac{1}{6930} \left(\frac{(1.96)^2(0.5)(0.5)}{(0.05)^2} - 1 \right)} = 364$$

۲-۲- تعریف مفاهیم و متغیرهای پژوهش:

بافت فرسوده: بافت فرسوده شهری به عرصه‌های از محدوده قانونی شهرها اطلاق می‌شود که به دلیل فرسودگی کالبدی، عدم برخورداری مناسب از دسترسی سواره، تاسیسات و خدمات و زیرساخت‌های شهری آسیب‌پذیر بوده و از ارزش مکانی، محیطی و اقتصادی نازلی برخوردارند. این بافت‌ها به دلیل فقر ساکنان و مالکین آن‌ها امکان نوسازی (به انگیزه رسیدن به پایداری) (Beak & park, ۲۰۱۲:۴۸۵) خود به خودی را نداشته و سرمایه‌گذاران انگیزه‌ای برای سرمایه‌گذاری در آن ندارند (کلانتری و پوراحمد، ۱۳۸۴: ۷۹). بافت‌های فرسوده شهری با عناوین گوناگونی نظیر بافت توسعه نیافته، بافت ناکارآمد، بافت ناپایدار شهری و محلات قدیمی و غیر بهداشتی (نوروزی شمس، ۱۳۸۷: ۳) در ادبیات شهرسازی و مدیریت شهری کشور مطرح شده است. همه این عناوین می‌تواند صحیح باشد، چرا که اساساً این بافت‌ها با هر پسوندی، از روند توسعه شهری عقب افتاده‌اند. به همین جهت می‌توان در تعریف بافت فرسوده گفت: بافت فرسوده به بافتی از شهر اطلاق می‌شود که ارزش‌های شهروندی آن کاهش یافته و ساکنان آن از شرایط زندگی در محل خود رضایت و ایمنی خاطر نداشته و نیازهای اساسی آن‌ها برآورده نمی‌شود (عندلیب، ۱۳۸۷: ۳۸).

معیارهای تعیین بافت فرسوده: ۱- بلوک‌هایی که بیش از ۵۰ درصد ابنیه آن ناپایدار و فرسوده باشد ۲- بلوک‌هایی که بیش از ۵۰ درصد معابر آن کمتر از ۶ متر باشد ۳- بلوک‌هایی که بیش از ۵۰ درصد ابنیه آن کمتر از ۲۰۰ متر مربع باشد (جمال، ۱۳۸۶: ۲۲).

ساماندهی: معنای لغوی ساماندهی نظم‌دادن، یا سیستم دادن است؛ که برای هماهنگی بهتر، دسترسی و کنترل آسان‌تر انجام می‌گیرد (واعظی و دیگران، ۱۳۹۱: ۱۸). منظور از ساماندهی، سرو سامان دادن و به نظم درآوردن ساختاری - عملکردی اجزای سیستم است، به گونه‌ای که بهبود عمومی آن سیستم را در پی داشته‌باشد و بیشتر بر ابعاد فیزیکی - کالبدی و خدمات شهری تأکید کند (کمانرودی، ۱۳۸۶: ۳۱). در ساماندهی شهری در مقیاس محله یا منطقه تلاش می‌شود تا با کم‌ترین هزینه و تخریب، موارد ناموزون و مشکل‌ساز بافت موجود را از پیش روی برداشت. در ساماندهی به کنترل و هدایت و رشد و توسعه می‌پردازیم. در ابتدا با شناخت مسائل، مشکلات و امکانات متناسب با نیازهای زمان طرح مناسب ارائه می‌شود.

کلیدی ترین عناصر چارچوب نظری ساماندهی تأمین حق اقامت و امنیت برای ساکنان محله های حاشیه نشینی و فرسوده شهری می باشد (Mukiga, ۲۰۰۲, ۳۵۳).

مشارکت اجتماعی: شوماخر بیان می دارد باید مردم را از یک دیدگاه واقع بینانه و جدی به حساب آورد. چرا باید مردم را به حساب آوریم؟ زیرا مردم منبع اصلی و نهایی هرگونه ثروتند؟ اگر مورد غفلت قرار گیرند، اگر آلت دست کارشناسان خودمختار و برنامه ریزان خود رأی قرار-گیرند دیگر هیچ تلاشی ثمر واقعی نخواهد داشت (شوماخر، ۱۳۶۵: ۱۳۲). این جمله به خوبی بیانگر مشارکت مردمی و اهمیت آن می باشد. مشارکت علاوه بر این که باعث موفقیت مردم در فعالیت های خودگردان و خود تنظیم شان می شود، اعتماد، مهارت ها و دانش مردم را که محصول نهایی مشارکت است، افزایش می دهد (Abu Samah & Aref, ۲۰۰۹: ۴۷-۵۰) و مهمترین مقوله در فرآیند توسعه و تحول شهرهای آینده می باشد (Amado, et al, ۲۰۰۹: ۲-۴). مشارکت فعالیت ذهنی، عاطفی و رفتاری اشخاص در شرایط گروهی است که آنان را بر می انگیزد برای دستیابی به هدف های مشترک، یکدیگر را کمک کنند و در مسئولیت امور شریک شوند (کازمیان و دیگران، ۱۳۹۲: ۳).

اعتماد اجتماعی: سطحی از اطمینان است که یک فرد در رابطه با دیگری از آن برخوردار است و بر اساس آن رفتاری منصفانه، اخلاقی و قابل پیش بینی ارائه می کند. اعتماد دارای یک ساختار چند بعدی است که شامل اعتماد بین فردی، بین دو نفر، گروهی، سازمانی، بین سازمانی، اعتماد سیاسی، اجتماعی، اعتماد به همکار در محل کار، اعتماد بین ارشد و زیردست در محل کار و موارد دیگر می باشد (Nyhan, ۲۰۰۰, ۸۸). اعتماد از عناصر ضروری برای تقویت همکاری بوده و حاصل پیش بینی پذیری رفتار دیگران است که در یک جامعه کوچک از طریق آشنایی نزدیکان با دیگران حاصل می شود. علاوه بر این، شرط لازم برای جلوگیری از هرج و مرج و فلج شدن جامعه، وجود اعتقاد و اعتماد میان افراد است (Sabine, ۲۰۰۴, ۶۴۴). به طور کلی اعتماد به عنوان بخشی از واکنش فرد در قبال دیگران و به عنوان بخشی از برهم کنش بین کارگزاران اجتماعی می باشد. اعتماد یک احتمال عقلانی است که بر اساس آن یک کنشگر در رابطه با دیگر گروه ها و کارگزاران رفتار آن ها را قبل از وقوع آن پیش بینی و فعالیت خود را بر اساس آن طراحی می کند (Larson, ۲۰۰۷: ۲۲۲).

آگاهی اجتماعی: شامل مجموعه ای از افکار، عقاید و حساسیت نسبت به زندگی و توجه به هر آنچه که در وسیع ترین معنا به امور عمومی اعم از سیاسی و یا اجتماعی مربوط می شود، می باشد. آگاهی و توجه پیش شرط شناختی ضروری و شکل فعال تر مسئولیت مدنی است که باعث علاقه مندی و دل نگرانی می شود. نقطه مقابل آگاهی، وضعیت شناختی چشم پوشی، بی تفاوتی و شکل گیری نگرش فرصت طلبانه است (فیروزآبادی، ۱۳۸۴: ۲۸). پیش شرط اولیه برای مشارکت اجتماعی، آگاهی است که یک متغیر معرفتی متعلق به افراد است. جایگاه افراد از

ماهیت مسائل اجتماعی آگاهی نمی‌شوند یا ابزارهای موجود جواب‌گوی مشکلات نیست، فرصت-های مشارکت اجتماعی هم پائین‌تر خواهد بود (دویران، ۱۳۹۳: ۵۹).

امنیت اجتماعی: به عنوان زیر بنای اصلی تمهید مقدمات و زمینه‌های تحقق جامعه مدنی و هنجارهای قابل اعتماد متقابل و نیز تسهیل کننده مشارکت اجتماعی و سیاسی افراد جامعه، یکی از ابعاد مهم سرمایه اجتماعی محسوب می‌شود. هر چه امنیت یک جامعه از لحاظ روانی، جانی و مالی کمتر باشد، افراد پتانسیل‌های بالقوه خود را برای توسعه، کمتر بروز داده و شاخص سرمایه اجتماعی نیز کمتر خواهد بود.

به طور کلی در این پژوهش جهت سنجش عوامل مؤثر بر مشارکت مردمی در ساماندهی بافت فرسوده ججین از شاخص‌های سرمایه اجتماعی که عبارتند از مشارکت، اعتماد (روح سرمایه اجتماعی) و آگاهی استفاده شده‌است. همچنین از متغیرهای اقتصادی که از مهم‌ترین عامل تأثیرگذار بر روی سرمایه اجتماعی است، استفاده شده‌است (جدول ۱). در این پژوهش با توجه به اینکه تمام متغیرها کیفی بوده‌اند یا یکی کیفی و دیگری کمی بوده، جهت بررسی وجود رابطه بین آن‌ها از تکنیک آماری کی - دو (X^2) استفاده شده‌است.

جدول ۱- متغیرهای پژوهش

متغیرهای مربوط به شاخص‌ها	شاخص‌های اصلی
۱- تشکیل دادن جلسه برای بررسی وضع محله ۲- نوع مشارکت سرپرستان خانوار برای بهبود وضع محل ۳- شرایط سرپرستان خانوار برای واگذاری ملک خود به مجریان طرح های شهری ۴- شرایط سرپرستان خانوار در صورت تجمیع ملک خود با ملک همسایگان	مشارکت (متغیر وابسته)
۱- نوع شغل سرپرست خانوار ۲- میزان درآمد سرپرست خانوار ۳- وضعیت مالکیت مسکن ۴- ارزش ملک مسکونی	اقتصادی (متغیر مستقل)
۱- میزان اعتماد سرپرست خانوار به اهالی محل ۲- میزان اعتماد سرپرست خانوار به شورای شهر ۳- میزان اعتماد سرپرست خانوار به شهرداری ۴- میزان اعتماد سرپرست خانوار به نهادهای محله ای (فرهنگسراها و ...)	اعتماد اجتماعی (متغیر مستقل)
۱- میزان سواد (تحصیلات) سرپرست خانوار ۲- میزان استفاده کردن از رسانه های صوتی و تصویری ۳- میزان استفاده کردن از رسانه های مکتوب ۴- میزان استفاده از اینترنت ۵- شرکت کردن در کلاس های آموزشی	آگاهی اجتماعی (متغیر مستقل)

منبع: یافته های پژوهش

۲-۳- فرضیات پژوهش:

- به نظر می‌رسد میان ویژگی‌های اقتصادی ساکنین و مشارکت آن‌ها در ساماندهی بافت فرسوده محله ججین رابطه معناداری وجود دارد.

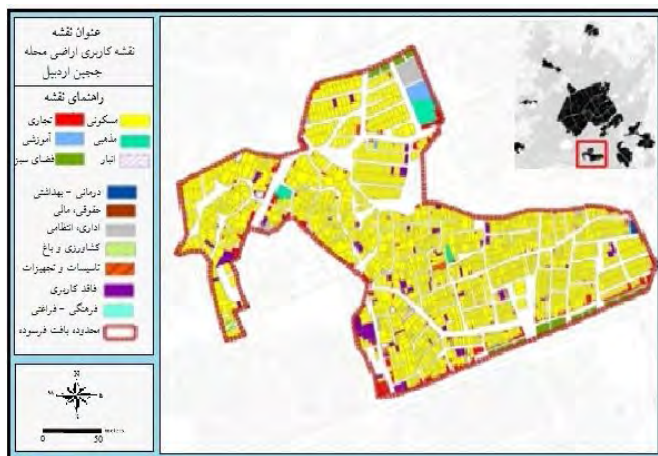
- به نظر می‌رسد میان میزان اعتماد اجتماعی افراد ساکن در محله ججین و مشارکت آن‌ها در ساماندهی بافت فرسوده رابطه معناداری وجود دارد.

- به نظر می‌رسد میان میزان آگاهی اجتماعی افراد ساکن در محله ججین و مشارکت آن‌ها در ساماندهی بافت رابطه معناداری وجود دارد.

۳- معرفی محدوده مورد مطالعه:

محله ججین در قسمت جنوب شهر اردبیل قرار گرفته‌است که به لحاظ توپوگرافی نسبت به دیگر مناطق شهر اردبیل در ارتفاع بالاتری قرار گرفته‌است. مساحت محدوده بافت فرسوده محله ججین ۳۳ هکتار می‌باشد که جمعیت این محدوده بر اساس سرشماری سال ۱۳۷۵ معادل ۵۱۸۱ نفر بوده‌است. که با نرخ رشد جمعیتی ۲/۱ درصدی به جمعیتی معادل ۶۹۲۰ نفر در سال ۱۳۸۵ رسیده‌است. همچنین تعداد خانوارهای ساکن در محله ججین از ۱۰۹۵ در سال ۱۳۷۵ خانوار، به ۱۴۳۳ خانوار در سال ۱۳۸۵ افزایش یافته‌است بعد خانوار در این محدوده در سال ۱۳۷۵ (۴/۷۳) بوده‌است، که به ۴/۴ در سال ۱۳۸۵ کاهش یافته‌است. تراکم ناخالص جمعیت سال ۱۳۷۵ برای این محدوده برابر با ۱۵۷ نفر در هکتار بوده‌است، که این میزان به ۱۹۱ نفر در هکتار در سال ۱۳۸۵ افزایش یافته‌است. این محله با بافتی نامنظم در محدوده‌ای نوساز و با نظام کالبدی منظم استقرار یافته و نظام اجتماعی محله‌ای بر آن حاکم است. بر این اساس نقش غالب فضا مسکونی است و جایگاه عناصر عملکردی موجود در آن محله تلقی می‌شود. موقعیت استقرار این محدوده با وسعت ۳۳ هکتار در جنوب شهر و در بین گران قیمت ترین اراضی شهر اردبیل می‌باشد. مشخصات کلی بافت عبارتند از:

- ۱- بافت بسیار نامنظم و خودرو ۲- دسترسی‌های نامناسب و غیراستاندارد ۳- استقرار قطعات به صورت نامنظم و در همه جهات ۴- استقرار ساختمان‌های کم‌دوام و بی‌دوام در محدوده.
- با توجه به بررسی‌های انجام شده، به نظر می‌رسد که این محله از جمله هسته‌های روستایی پیرامون شهر بوده که با گسترش فیزیکی شهر، بخشی از آن محسوب شده‌است (طرح ساماندهی بافت فرسوده و ناکارآمد اردبیل، ۱۲: ۱۳۸۶) (شکل ۱).

شکل ۱- نقشه موقعیت محله ججین (ترسیم نگارندگان)

۴- یافته‌های پژوهش:

۱-۴ - یافته‌های توصیفی:

یافته‌های حاصل از مطالعات میدانی (پرسشنامه) بیانگر آن است که افراد ساکن در این محله از زندگی در این محله به دلیل وجود همسایگان خوب و امنیت در سطح بسیار بالا راضی هستند، بیشتر افراد سرپرست خانوار در این محله با وصف آن که مرد هستند، اردبیلی نیز می‌باشند و مدت اقامت آن‌ها در این محله بیش از ۱۵ سال می‌باشد این مسأله خود می‌تواند نتیجه تعلق خاطر ساکنین به این محله باشد طوری که بیشتر افراد در صورتی حاضر به واگذاری ملک خود به مجریان طرح در صورت واقع شدن ملک آن‌ها در طرح هستند که زمین معوض در همین محله دریافت کنند. همچنین بیش از ۵۰ درصد سرپرستان خانوار بیان داشته‌اند در صورتی که برای حل مشکلات محله جلسه‌ای برگزار شود حتماً شرکت می‌کنیم که این به خوبی نشان‌دهند جاری بودن زندگی و وجود صمیمیت بین اهالی این محله می‌باشد که میزان اعتمادشان به هم در حد بالایی قرار دارد. بیشتر ساختمان‌های که در این محله وجود دارند از دید سرپرستان خانوار ساختمان‌های می‌باشند که کیفیت آن‌ها در حد قابل قبولی می‌باشد و سرپرستان خانوار مهم‌ترین مشکل محله را کمبود سرمایه‌گذاری دولت در بافت (۳۲/۱۵ درصد) می‌دانند که این نکته بیان‌کننده توجه بیشتر دولت به محله ججین جهت بهبود وضع محله و ساماندهی کردن آن از طریق سرمایه‌گذاری در زمینه‌های مختلف در بافت می‌باشد.

از نظر ساماندهی (تغییر) در منزل بیشتر سرپرستان خانوار (۲۰۵ نفر، معادل ۵۶/۲۲) بیان داشته‌اند که در منزل خود تغییر ایجاد کرده‌اند و مهم‌ترین دلیل برای انجام این کار را تخریبی بودن بنا (۲۲/۲۵ درصد) می‌دانند در مقابل تعداد ۱۵۹ نفر از سرپرستان خانوار (معادل ۴۳/۶۸

درصد) بیان داشته‌اند که در منزل مسکونیشان به دلیل عدم نیاز به ساماندهی (۲۳/۹) هیچ‌گونه تغییری ایجاد نکرده‌اند. بیشتر افراد ساکن در این محله اظهار کرده‌اند در صورتی که طرحی در این محله اجرا شود و از آن‌ها تقاضای مشارکت شود به لحاظ اقتصادی و مالی (۳۴/۶ درصد) می‌توانند مشارکت نمایند. ۳۸ نفر از سرپرستان خانوار (۱۰/۴۴) بیان کرده‌اند در صورتی که برای بررسی وضع محله جلسه‌ای برگزار شود شرکت نمی‌کنند که بررسی وضعیت این افراد بیان‌کننده آن است که بیشتر آن‌ها به لحاظ شغلی کارگر (۲۴ نفر) هستند. همچنین میزان اعتماد آن‌ها به اهالی محل و نهادهای محلی متوسط به پایین و میزان اعتمادشان به شورای شهر و شهرداری بسیار کم می‌باشد. از این افراد تعداد ۱۱ نفر زیر دیپلم و ۱۸ نفر بی‌سواد می‌باشند. همچنین بیشتر سرپرستان خانوار در صورتی که در روند اجرای طرح شرایط طوری باشد که واحد مسکونی که در آن زندگی می‌کند با واحدهای مسکونی دیگر جمع شود مهمترین شرط خود را برای قبول و پذیرش جمع شدن ملک مسکونی خود اطمینان از صدور سند ملکی (۲۰/۶ درصد) می‌دانند. ۱۵۶ نفر (۴۲/۸۶ درصد) هم بیان داشته‌اند به هیچ وجه حاضر به جمع شدن ملک خود با ملک همسایه دیگر نیستند که بررسی وضعیت آنها بیانگر آن است که علاوه بر اینکه اعتمادشان به اعضای محل و عناصر مدیریت شهری در حد متوسط به پایین است به لحاظ شغلی ۱۱ نفر بیکار، ۳۸ نفر کارگر، ۳۳ نفر کشاورز، ۴۲ نفر شغل آزاد و ۲۹ نفر کارمند می‌باشند که وضعیت تحصیلی آن‌ها به این صورت است که ۱۷ نفر بی‌سواد، ۵۵ نفر زیر دیپلم و ۸۴ نفر دیپلم و بالاتر می‌باشند. با توجه به این که بیشتر سرپرستان خانوار کارمند بوده‌اند (۳۹/۹ درصد) مهمترین مانع مشارکت برای حل کردن مشکلات محله را کمبود وقت و مشکلات زندگی (۳۴/۳۴ درصد) می‌دانند که با توجه به تورم و افزایش مشکلات زندگی در حال حاضر امری بدیهی و غیرقابل انکار می‌باشد.

به لحاظ اقتصادی بررسی یافته‌های میدانی از وضعیت سرپرستان خانوار نشان می‌دهد که شغل بیشترشان کارمند یا شغل آزاد می‌باشد و از نظر درآمدی دارای درآمدی بیش از ۸۰۱ هزار می‌باشند که نشان دهنده خوب بودن وضعیت ساکنان محله به لحاظ درآمدی می‌باشد طوری که افراد دارای توانایی بیشتری برای بازسازی و ساماندهی بافت فرسوده محلشان و واحد مسکونیشان هستند.

به لحاظ اعتماد اجتماعی چون بیشتر افراد ساکن در محله مهمترین دلیل رضایت از زندگی در محله خود را، وجود همسایگان و امنیت بالا می‌دانند نشان دهنده اعتماد بالای اهالی محله نسبت به اعضای خانواده، اقوام، همسایگان و معتمدین محله و در کل نهادهای غیر رسمی می‌باشد اما اهالی محل به بدنه مدیریت شهری (شورای شهر، شهرداری) اعتماد پایین دارند. طوری که بیشتر افراد ساکن در محله به شورای شهر اعتمادی کمی (۱۷۶ نفر معادل ۴۸/۳۵ درصد).

دارند و اعتماد اهالی به شهرداری هم مانند شورای شهر می‌باشد و بیشتر افراد اعتماد کمی به این نهاد دارند (۱۹۵ نفر معادل ۵۳/۵۷ درصد).

به لحاظ آگاهی اجتماعی سطح سواد بیشتر سرپرستان خانوار لیسانس و بالاتر (۱۱۸ نفر معادل ۳۲/۴ درصد) می‌باشد که این نشان دهنده سطح آگاهی بالا در این محله می‌باشد. وضعیت استفاده از رسانه‌های صوتی تصویری، رسانه‌های مکتوب، اینترنت و شرکت در کلاس‌های آموزشی در سطح قابل قبولی می‌باشد.

۴-۱- یافته‌های استنباطی:

پس از توزیع با حضور چندین روزه در محله تعداد ۳۶۴ پرسشنامه در سطح محله پخش و جمع‌آوری شد. در شیوه ارزش‌گذاری داده‌ها، تعدادی از سؤالات پرسشنامه در راستای تأیید درستی و نادرستی فرضیه‌های اول، دوم و سوم تحقیق با متغیرهای اقتصادی، متغیرهای اعتماد اجتماعی، متغیرهای آگاهی اجتماعی با متغیرهای مشارکت سنجیده‌شد. همچنین پس از جمع‌آوری داده‌ها، مفاهیم کیفی به متغیرهای کمی تبدیل شدند. به طور کلی شیوه ارزش‌دهی یا به عبارتی اندازه‌گیری این متغیرها بر اساس مقیاس ترتیبی بود. به عبارتی دیگر ارزش تعلق گرفته به هر گزینه، نه ارزشی مطلق، بلکه در مقایسه با سایر گزینه‌ها بود. برای تعیین وجود یا عدم وجود رابطه میان (متغیرهای) مذکور و تأیید یا رد فرضیه‌های تحقیق، از تحلیل (تکنیک) کای اسکوئر (گلدسته، ۱۳۸۷: ۱۹۶) استفاده شده‌است.

الف) تحلیل رابطه متغیرهای مشارکت و متغیرهای اقتصادی

به طور کلی تمام متغیرهای اقتصادی و متغیرهای مشارکت به دلیل آنکه یا هر دو آن‌ها (متغیرها) کیفی بوده‌اند یا یکی کیفی و دیگری کمی بوده، جهت بررسی کردن وجود رابطه بین آن‌ها از تکنیک آماری کی - دو (X^2) استفاده شده‌است. بنابراین نتیجه کلی بیانگر آن است که بین تمام متغیرهای اقتصادی با تمام متغیرهای مشارکت که در بالا به آن‌ها اشاره شد در تمام موارد بجز یک مورد (رابطه ارزش ملک مسکونی با نوع مشارکت برای بهبود محله) رابطه معناداری وجود دارد. در این مورد (رابطه ارزش ملک مسکونی با نوع مشارکت برای بهبود محله) مقدار کی - دو محاسبه شده $X^2 = 17/056$ ، درجه آزادی (df) ۱۶ می‌باشد که مقدار کی - دو جدول در سطح معناداری ۰/۰۹۹ مساوی با ۳۲ و در سطح معنا داری ۰/۰۹۵ مساوی ۲۶/۲۹۶ می‌باشد و چون مقدار محاسبه شده کمتر از مقدار جدول در دو سطح معناداری می‌باشد این فرض که هرچقدر ارزش ملک افراد بیشتر باشد نوع مشارکت آن‌ها مانند هم می‌باشد رد می‌شود. بنابراین ارزش ملک مسکونی مشخص کننده نوع مشارکت نیست ممکن است کسی ارزش ملک

مسکونیش بالاتر از ۳۰۰ میلیون باشد با کسی که ارزش ملک مسکونیش کمتر از ۷۰ میلیون باشد یک نوع مشارکت (مثلا مشارکت فکری) را برای بهبود وضع محل انتخاب کنند (جدول ۲).

جدول ۲- تحلیل رابطه متغیرهای مشارکت و متغیرهای اقتصادی

وجود رابطه	سطح معناداری	درجه آزادی	آزمون کای اسکوئر	رابطه بین متغیر
دارد	۰/۰۰۰	۱۶	۱۵۹/۵۵۵	نوع شغل و بررسی وضعیت محل
دارد	۰/۰۰۰	۱۲	۸۰/۸۳۴	درآمد ماهیانه و بررسی وضعیت محل
دارد	۰/۰۲۱	۱۶	۲۹/۵۲۵	مالکیت مسکن و بررسی وضعیت محل
دارد	۰/۰۲۰	۱۶	۲۹/۶۹۸	ارزش ملک مسکونی و بررسی وضعیت محل
دارد	۰/۰۰۰	۱۶	۱۲۵/۷۴۲	نوع شغل و نوع مشارکت
دارد	۰/۰۰۰	۱۲	۱۱۲/۹۳۹	درآمد ماهیانه و نوع مشارکت
دارد	۰/۰۰۱	۱۶	۳۸/۲۳۸	مالکیت مسکن و نوع مشارکت
ندارد	۰/۳۸۲	۱۶	۱۷/۰۵۶	ارزش ملک و نوع مشارکت
دارد	۰/۰۰۰	۱۶	۱۲۷/۷۹۰	نوع شغل و واگذاری ملک به مجریان طرح
دارد	۰/۰۰۰	۱۲	۸۷/۳۶۴	درآمد ماهیانه و واگذاری ملک به مجریان طرح
دارد	۰/۰۰۱	۱۶	۳۹/۶۳۲	مالکیت مسکن و واگذاری ملک به مجریان طرح
دارد	۰/۰۰۰	۱۶	۴۵/۳۶۵	ارزش ملک مسکونی و واگذاری ملک به مجریان
دارد	۰/۰۰۰	۱۶	۱۰۰/۲۹۹	نوع شغل و تجمیع ملک
دارد	۰/۰۰۰	۱۲	۸۶/۱۴۵	درآمد ماهیانه و تجمیع ملک
دارد	۰/۰۰۰	۱۶	۵۹/۰۲۳	مالکیت مسکن و تجمیع ملک
دارد	۰/۰۰۰	۱۶	۱۴۲/۳۶۴	داشتن ملک دیگر و تجمیع ملک
دارد	۰/۰۰۰	۱۶	۴۸/۷۲۵	ارزش ملک و تجمیع ملک

منبع: یافته های پژوهش

ب) تحلیل رابطه متغیرهای مشارکت با متغیرهای اعتماد اجتماعی

نتیجه گیری کلی در این مورد بیانگر میزان اعتماد بالای پاسخگویان به نهادها و تشکلهای اجتماعی محله اعم از خانواده، فامیل، دوستان، همسایگان و معتمدین محله بدین ترتیب بوده- است که ۹/۶۲ درصد اصلاً اعتماد ندارند، ۱۳/۰۴۵ درصد اعتماد کم، ۲۶/۵۱۵ درصد اعتماد متوسط، ۳۲/۱۶۵ درصد اعتماد زیاد و ۱۷/۱۶۵ درصد اعتماد خیلی زیاد را عنوان نموده اند که نشان دهنده اعتماد بالای اهالی محله نسبت به اعضای خانواده، اقوام، همسایگان و معتمدین محله و در کل نهادهای غیر رسمی و محلی می باشد که این امر به وضوح نشان دهنده رابطه مثبت بین این دو متغیر (اعتماد به اهالی محل و اعتماد به نهادهای محلی) با متغیرهای مشارکت می باشد که برای مثال از سرپرستان خانوار که ۳۶۴ سرپرست بوده اند تعداد ۲۰۸ نفر (۵۷/۱۴ درصد) حاضر بوده اند ملک خود را با همسایه های دیگر تجمیع نمایند.

اما اعتماد پایین به مدیریت شهری (شورای شهر، شهرداری و شوراییاری) (۱۳/۳۲۵ درصد اصلاً اعتماد ندارند، ۵۰/۹۶ درصد اعتماد کم، ۳۲/۸۳ درصد اعتماد متوسط، ۲/۸۸۵ درصد اعتماد زیاد و در نهایت هیچ‌کدام از پاسخگویان به این نهادها اعتماد خیلی زیادی ندارند که این نشان‌دهنده نامناسب و منفی بودن وجه این نهادها در بین افراد جامعه می‌باشد (جدول ۳).

جدول ۳- میزان اعتماد سرپرستان خانوارها

گویه های اعتماد	به درصد				
	اصلاً اعتماد ندارم	کم	متوسط	زیاد	خیلی زیاد
اعتماد به اهل محل	۲/۴۷	۱۳/۱۸	۲۸/۳	۴۲/۹	۱۰/۱۶
اعتماد به شورای شهر	۱۳/۱۹	۴۸/۳۵	۳۵/۹۹	۲/۴۷	۰
اعتماد به شهرداری	۱۳/۴۶	۵۳/۵۷	۲۹/۶۷	۳/۳	۰
اعتماد به نهادهای محله‌ای	۱۶/۷۶	۱۲/۹۱	۲۴/۷۳	۲۱/۴۳	۲۴/۱۷

منبع: یافته های پژوهش

به طور کلی با توجه به کیفی بودن تمام متغیرها و شبیه‌بودن نتایج تحلیل آن‌ها، نتایج تحلیل -ها تمام متغیرهای مشارکت که شامل ۴ متغیر می‌باشد با متغیرهای اعتماد اجتماعی در جدول (۴) آمده‌است که نتایج تحلیل رابطه این متغیرها با هم نشان‌دهنده رابطه معنا دار این متغیرها با هم است. به فرض مثال رابطه بین میزان اعتماد به نهادهای محلی و متغیرهای مشارکت با ضریب اطمینان ۰/۰۹۹ درصد و درجه آزادی $df=16$ و سطح معناداری ۰/۰۰۰ درصد معناداری می‌باشد زیرا مقدار کی - دو جدول در سطح معناداری ۰/۰۰۰ درصد و درجه آزادی ۱۶ برابر با ۳۲ می‌باشد، و نتایج جداول زیر نشان می‌دهد که مقدار کی - دوهای محاسبه‌شده بیشتر از ۳۲ می‌باشد.

جدول ۴- تحلیل رابطه متغیرهای مشارکت با متغیرهای اعتماد اجتماعی

وجود رابطه	سطح معناداری	درجه آزادی	آزمون کای اسکوتر	رابطه بین متغیر
دارد	۰/۰۰۱	۱۶	۳۸/۷۳۹	اعتماد به اهالی محل و بررسی وضعیت محل
دارد	۰/۰۰۰	۱۲	۳۸/۶۸۹	اعتماد به شورای شهر و بررسی وضعیت محل
دارد	۰/۰۰۰	۱۲	۴۰/۸۶۴	اعتماد به شهرداری و بررسی وضعیت محل
دارد	۰/۰۰۰	۱۶	۷۴/۷۴۱	اعتماد به نهادهای محلی بررسی وضعیت محل
دارد	۰/۰۰۰	۱۶	۷۱/۴۸۶	اعتماد به اهالی محل و نوع مشارکت
دارد	۰/۰۰۰	۱۲	۲۷/۴۹۴	اعتماد به شورای شهر و نوع مشارکت
دارد	۰/۰۰۰	۱۲	۴۳/۸۴۸	اعتماد به شهرداری و نوع مشارکت
دارد	۰/۰۰۰	۱۶	۱۲۰/۹۰۶	اعتماد به نهادهای محلی و نوع مشارکت
دارد	۰/۰۰۰	۱۶	۷۴/۲۷۲	اعتماد به اهالی محل و واگذاری ملک به مجریان
دارد	۰/۰۰۰	۱۲	۴۸/۰۲۰	اعتماد به شورای شهر و واگذاری ملک به مجریان
دارد	۰/۰۰۲	۱۲	۳۰/۵۵۵	اعتماد به شهرداری و واگذاری ملک به مجریان
دارد	۰/۰۰۰	۱۶	۱۰۶/۴۶۴	اعتماد به نهادهای محلی و واگذاری ملک به مجریان
دارد	۰/۰۰۰	۱۶	۶۴/۲۴۸	اعتماد به اهالی محل و تجمیع ملک
دارد	۰/۰۰۴	۱۲	۲۸/۸۹۶	اعتماد به شورای شهر و تجمیع ملک
دارد	۰/۰۲۰	۱۲	۲۴/۰۲۰	اعتماد به شهرداری و تجمیع ملک
دارد	۰/۰۰۰	۱۶	۹۴/۵۳۵	اعتماد به نهادهای محلی و تجمیع ملک

منبع: یافته های پژوهش

پ- تحلیل رابطه بین متغیرهای مشارکت با متغیرهای آگاهی اجتماعی

نتیجه گیری کلی در این رابطه بیانگر وجود تأثیر و رابطه مؤثر بین این متغیرها با ضریب اطمینان ۰/۰۹۹ درصد و درجه آزادی $df=16$ و سطح معناداری ۰/۰۰۰ درصد می باشد زیرا مقدار کی - دو جدول در سطح معناداری ۰/۰۰۰ درصد و درجه آزادی ۱۶ برابر با ۳۲ می باشد، و نتایج جداول مربوط به این متغیرها نشان می دهد که مقدار کی - دو های محاسبه شده بیشتر از ۳۲ می باشد (جدول) طبیعتاً افرادی که دارای تحصیلات بیشتری بوده با ساز و کار و مشکلات جامعه بیشتر آگاهی دارند بنابراین جهت حل مشکلات می توانند بهترین راه حل را انتخاب نمایند و با هم دیگر مشارکت فعالی داشته باشند.

جدول ۵- تحلیل رابطه بین متغیرهای مشارکت بامتغیرهای آگاهی اجتماعی

وجود رابطه	سطح معناداری	درجه آزادی	آزمون کای اسکور	رابطه بین متغیر
دارد	۰/۰۰۰	۱۶	۱۵۵/۸۱۰	میزان سواد و بررسی وضعیت محل
دارد	۰/۰۰۰	۱۶	۸۳/۸۱۸	رسانه های صوتی و تصویری و بررسی وضعیت محل
دارد	۰/۰۰۰	۱۶	۱۱۰/۴۱۱	رسانه های مکتوب و بررسی وضعیت محل
دارد	۰/۰۰۰	۱۶	۸۶/۱۱۰	اینترنت و بررسی وضعیت محل
دارد	۰/۰۰۰	۱۶	۹۷/۳۳۹	کلاس‌های آموزشی و بررسی وضعیت محل
دارد	۰/۰۰۰	۱۶	۱۱۵/۷۷۳	میزان سواد و نوع مشارکت
دارد	۰/۰۰۰	۱۶	۱۱۵/۰۷۲	رسانه های صوتی و نوع مشارکت
دارد	۰/۰۰۰	۱۶	۱۳۵/۰۸۵	رسانه های مکتوب و نوع مشارکت
دارد	۰/۰۰۰	۱۶	۱۰۳/۸۹۵	اینترنت و نوع مشارکت
دارد	۰/۰۰۰	۱۶	۹۷/۴۸۷	کلاس‌های آموزشی و نوع مشارکت
دارد	۰/۰۰۰	۱۶	۱۱۱/۸۰۶	میزان سواد و واگذاری ملک به مجریان طرح
دارد	۰/۰۰۰	۱۶	۸۳/۳۹۱	رسانه های صوتی و تصویری و واگذاری ملک به مجریان طرح
دارد	۰/۰۰۰	۱۶	۱۱۷/۷۶۶	رسانه های مکتوب و واگذاری ملک به مجریان طرح
دارد	۰/۰۰۰	۱۶	۱۲۳/۴۲۱	اینترنت و واگذاری ملک به مجریان طرح
دارد	۰/۰۰۰	۱۶	۱۳۶/۴۹۰	کلاس‌های آموزشی و واگذاری ملک به مجریان طرح
دارد	۰/۰۰۰	۱۶	۱۰۴/۳۷۰	میزان سواد و تجمیع ملک
دارد	۰/۰۰۰	۱۶	۹۶/۵۲۵	رسانه های صوتی و تصویری و تجمیع ملک
دارد	۰/۰۰۰	۱۶	۸۳/۶۷۴	رسانه های مکتوب و تجمیع ملک
دارد	۰/۰۰۰	۱۶	۹۰/۷۹۰	اینترنت و تجمیع ملک
دارد	۰/۰۰۰	۱۶	۱۰۴/۵۷۸	کلاس‌های آموزشی و تجمیع ملک

منبع: یافته های پژوهش

۵- نتیجه گیری و آزمون فرضیات:

امر مشارکت مردم در امور اجرایی، توسعه و عمران بافت‌های شهری به خصوص ساماندهی بافت‌های فرسوده شهری که در حال حاضر از اهمیت بالایی برخوردار می‌باشند به اعتباری ساده و سهل و بدیهی به نظر می‌رسد، به نحوی که شاید برخی طرح موضوع را چندان ضروری ندانسته و براین باور باشند که وجود زمینه‌های سنتی مشارکت در جامعه و تنها تقویت و پرورش این زمینه‌ها و احیاناً ایجاد انگیزه‌های مناسب در عرصه مشارکت کافی باشد. اما تجربه حاکی از آن است که بداهت هر امری نشانه‌ی سادگی و سهولت دستیابی به آن نیست و لازمه تحقق آن نیازمند مطالعات وسیع و ایجاد نهادها و تشکل‌های مردمی و قانونی می‌باشد. بدون تردید نادیده گرفتن مردم در طرح‌های عمران شهری از جمله طرح‌های نوسازی شهری به معنی چشم پوشی از مشارکت مادی و معنوی مردمی خواهد بود که متغیر اصلی این مقوله بوده و چه بسا اگر مردم در تمام مراحل طرح آگاه از جریان امر نباشند، طبیعتاً نسبت به طرح و اتفاقات محیط شهری خویش نیز بی تفاوت خواهند بود.

در پژوهش حاضر جهت بررسی عوامل مؤثر بر مشارکت مردمی در ساماندهی بافت‌های فرسوده شهری ابتدا به مطالعه ادبیات مربوطه پرداخته شده، پس از شناخت نظریات، تعاریف و الگوهای مختلف، الگو و روش کار مشخص شد و سپس جهت آشنایی بیشتر با منطقه اقدام به مطالعه شهر و محدوده مورد مطالعه گردید. جهت سنجش فرضیات مطرح شده پرسشنامه‌ای تدوین، اجرا و تجزیه و تحلیل شد. نتایج حاصل از بررسی میدانی که با استفاده از پرسشنامه صورت گرفته دربرگیرنده وضعیت مشارکت، اقتصادی و اجتماعی ساکنین بافت فرسوده و همچنین میزان رضایت‌مندی ساکنین از بافت محدوده مورد مطالعه می‌باشد، به صورت کامل آورده شد. به طور کلی نتیجه حاصل از این مطالعه نشان داد که، در محدوده مورد مطالعه علیرغم فرسودگی نسبی واحدها، بافت اجتماعی محله از همگنی نسبی به دلیل حضور ساکنان اولیه در محل برخوردار است. زیرا بیش از ۵۵ درصد ساکنان بیش از ۱۰ سال سابقه سکونت در محله داشته و نحوه تصرف مسکن ۷۰ درصد آنها ملکی می‌باشد. اکثر ساکنین صمیمیت اهالی محل، همسایگان خوب و وجود امنیت محل را از نقاط قوت محله برشمرده‌اند. با توجه به موارد بالا و با توجه به نظر خود اهالی باید گفت که انگیزه سکونت در محل به دلیل ویژگی‌های فوق‌الذکر قوی می‌باشد. اکثر ساکنین مهم‌ترین مشکل محله را کمبود سرمایه‌گذاری دولت در بافت می‌دانند. همچنین ۵۴ درصد سرپرستان خانوار بیان کرده‌اند در صورتی که از آن‌ها برای بهبود وضع محله تقاضای مشارکت شود. مشارکت می‌نمایند. در ادامه برای تجزیه و تحلیل داده‌های جمع‌آوری شده، از پرسشنامه و آزمون فرضیات از نرم افزار spss استفاده شد. جهت انجام آزمون فرضیات متغیرهای اقتصادی، اعتماد اجتماعی و آگاهی اجتماعی مشخص شد سپس رابطه و تأثیرات این متغیرها بر متغیرهای مشارکت، با توجه به کیفی بودن اکثر متغیرها با استفاده از تکنیک آماری کی - دو مورد بررسی و تحلیل قرار گرفت. مقایسه نتایج این پژوهش با پژوهش‌های صورت گرفته بیانگر یک نقطه مشترک، آن‌هم نادیده گرفتن مردم و نقش بسیار مهم مشارکت و تعامل آن‌ها در ساماندهی و اصلاح بافت‌های فرسوده می‌باشد. اما نکته‌ای که این پژوهش را از تحقیقات قبلی تا حدودی متمایز می‌سازد در نظر گرفتن تأثیراتی که سایر متغیرهای سرمایه‌اجتماعی (اعتماد و آگاهی اجتماعی) و متغیر بسیار مهم اقتصادی بر میزان مشارکت افراد در ساماندهی و نقش‌آفرینی آنها در بافت فرسوده دارد، می‌پردازد. از طرفی دیگر میزان مشارکت مردم بستگی به عوامل مختلفی دارد که می‌توان به موارد زیر اشاره کرد: ۱- وضعیت اقتصادی مردم ۲- سطح آگاهی مردم در زمینه بسیاری از مسایل شهری (منجمله فواید مشارکت) ۳- اعتماد اجتماعی مردم به هم‌دیگر، به مؤسسات و نهادهای مدیریت شهری. بنابراین این پژوهش که به بررسی عوامل مؤثر بر مشارکت مردم در ساماندهی بافت‌های فرسوده پرداخته است دارای دو ارزش نظری و عملی است:

از بعد نظری، این پژوهش به تجزیه، تحلیل و تبیین ادبیات نظری ساماندهی، سرمایه اجتماعی، اهمیت و ضرورت مشارکت مردم در ساماندهی بافت به منظور برطرف نمودن کمبودها و نارسایی‌هایی که در این بخش از شهر وجود دارد پرداخته‌است.

از بعد عملی، این پژوهش به نوبه خود با شناخت عوامل مؤثر بر مشارکت ساکنین و توجه کردن به نقش آن‌ها کمک به بهبود روش‌های ساماندهی بافت فرسوده اردبیل می‌کند. همچنین نتایج این پژوهش می‌تواند باعث آگاهی بیشتر مردم از ارزشمندی بافت شود که خود منجر به برانگیختن توجه مردم در راستای ساماندهی بافت فرسوده شود و مشارکت بیشتر آن‌ها را فراهم آورد.

نتایج این پژوهش در سه فاز به شرح زیر قابل بررسی می‌باشد:

فاز اول: بررسی و تحلیل رابطه و تأثیر متغیرهای اقتصادی بر متغیرهای مشارکت: نتایج در این مورد بیانگر آن می‌باشد که بین اکثر متغیرهای اقتصادی با متغیرهای مشارکت رابطه معناداری وجود دارد. یعنی متغیرهای اقتصادی مطرح شده (بجز ارزش ملک مسکونی) با میزان و نوع مشارکت، شرایط تجمیع و دیگر متغیرهای مشارکت رابطه معناداری دارد. اما بین ارزش ملک مسکونی و نوع مشارکت رابطه معناداری وجود ندارد یعنی ارزش ملک مسکونی تعیین کننده نوع مشارکت نیست ممکن است فردی ارزش ملک مسکونیش بیش از ۳۰۰ میلیون باشد با فردی که ارزش ملک مسکونیش کمتر از ۷۰ میلیون باشد یک نوع مشارکت (مثلاً فیزیکی) را انتخاب کنند یا اصلاً هیچ کدام مشارکت ننمایند. بنابراین با توجه به جدول شماره ۲ فرضیه اول تأیید می‌شود.

فاز دوم: بررسی و تحلیل رابطه و تأثیر متغیرهای اعتماد اجتماعی بر متغیرهای مشارکت: بررسی ارتباط متغیرهای اعتماد اجتماعی با متغیرهای مشارکت بیانگر آن است که سرپرستان خانوار به اهالی محل بیش از ۵۰ درصد، به نهادهای محلی مانند فرهنگسراها و مسجد هم بیش از ۴۵ درصد در سطح بالا اعتماد دارند طوری که این می‌تواند عاملی مهم و مؤثر برای فعالیت بیشتر اهالی جهت حل کردن مشکلات محله با حضور فعال هم‌دپگر می‌باشد. بنابراین از یک سو میزان اعتماد پاسخ‌گویان به نهادها و تشکل‌های اجتماعی محله اعم از خانواده، فامیل، دوستان، همسایگان، معتمدین محله در حد بالای می‌باشد. و از سوی دیگر اعتماد پایین به بدنه مدیریت شهری (شورای شهر، شهرداری) از سوی پاسخ‌گویان مطرح شده است. که این عدم اطمینان می‌تواند عاملی منفی و مانعی باشد برای مشارکت اهالی در صورت حضور این نهادهای دولتی در سطح محله باشد. بنابراین این نهادها باید به انجام دادن یک‌سری برنامه‌ها و اقدامات فوری بتوانند اعتماد مردم را به خود جذب کنند. بنابراین با توجه به جدول شماره ۴ فرضیه اول تأیید می‌شود.

فاز سوم: بررسی و تحلیل رابطه و تأثیر متغیرهای آگاهی اجتماعی بر متغیرهای مشارکت: بررسی یافته‌های این فاز هم بیانگر وجود رابطه تأثیرگذار متغیرهای آگاهی اجتماعی بر متغیرهای مشارکت می‌باشد. نتایج کلی بیانگر آن است بین تمام متغیرهای آگاهی اجتماعی و متغیرهای مشارکت با ضریب اطمینان ۰/۰۹۹ درصد و درجه آزادی $df=16$ و سطح معناداری ۰/۰۰۰ درصد رابطه معناداری برقرار می‌باشد زیرا مقدار کی - دو جدول در سطح معناداری ۰/۰۰۰ درصد و درجه آزادی ۱۶ برابر با ۳۲ می‌باشد، و نتایج جداول نشان می‌دهد که مقدار کی - دو های محاسبه شده بیشتر از ۳۲ می‌باشد. بنابراین با توجه به جدول شماره ۵ فرضیه سوم تأیید می‌شود.

در مجموع نتایج پژوهش، معناداری بالای رابطه میان متغیرهای مشارکت اجتماعی، با متغیرهای اقتصادی (جز یک مورد ارزش ملک مسکونی و نوع مشارکت)، آگاهی اجتماعی و اعتماد اجتماعی را نشان می‌دهد. همچنین با توجه به نتایج بدست آمده از میزان تمایل به مشارکت ساکنین، می‌توان گفت اگرچه میزان تمایل به مشارکت در وضعیت بهتری نسبت به عدم تمایل به مشارکت قرار دارد ولی هنوز نتوانسته است جای پای خود را در درون محدوده بافت فرسوده شهر اردبیل (محله ججین) مستحکم کند و هنوز ساکنین بنا به عوامل مختلف از جمله: بی‌اعتمادی به بدنه مدیریت شهری، عدم تقویت و برنامه‌ریزی بر روی متغیرهای تأثیرگذار مورد مطالعه در این پژوهش با تردید و دودلی به مسئله نوسازی و بهسازی بافت های فرسوده شهری می‌نگرند.

۶- پیشنهادات:

تاکنون روش‌های بسیاری به منظور مشارکت شهروندان در توانمندسازی، ساماندهی بافت‌های فرسوده و اداره امور شهرها صورت پذیرفته اما در عمل مطلوبیت و مقبولیت لازم و فراگیر را نداشته‌اند و فرآیند مشارکت نهادینه نشده است. دلایل اصلی این معضل (عدم مشارکت شهروندان) می‌تواند به عواملی مانند عدم تعلق خاطر شهروندان به محل زندگی خود، وجود ضوابط دست و پا گیر دولتی، برخورد بروکراتیک با مشکلات شهری، عدم شفاف سازی فعالیت‌های مدیریت شهری و شوراها، شهر برای شهروندان، دولت سالاری حاکم بر شوراها و حاکمیت فرهنگ عرضه محوری به جای تقاضا محوری در رابطه با مردم و دولت و عدم توجه به نیازهای واقعی شهروندان در سطح محلی برگردد. جهت برطرف شدن این مشکلات و افزایش مشارکت مردمی می‌توان پیشنهادهای زیر را بیان داشت:

- رویکرد پیشنهادی برای تجمیع ملک: یافته‌های تحقیق بیانگر آن می‌باشد که بیش از ۴۲ درصد سرپرستان خانوار حاضر به تجمیع ملک خود با ملک همسایه‌های دیگر نبوده‌اند. بنابراین می‌توان نتیجه گرفت که رویکرد تجمیع در این محله (چون بیشتر واحدهای مسکونی ریزدانه نیستند)

همانند دیگر شهرهای ایران جوابگو نمی‌باشد. بهترین روش برای بهبود وضع محله و همچنین نوسازی و ساماندهی واحدهای فرسوده در این بافت اعطاء کردن وام و تسهیلات دولتی با شرایط مناسب به ساکنان بافت می‌باشد.

- ایجاد و افزایش احساس اعتماد بین مردم و مسئولین: جامعه شناسان اعتماد را به عنوان یکی از مهمترین سرمایه‌های اجتماعی در جامعه بسیار مورد تأکید قرار می‌دهند. بدون اعتماد میان مردم (با یکدیگر) و مردم و مسئولین، بسیاری از برنامه‌ها و طرح‌های شهری علیرغم صرف هزینه‌های هنگفت، عقیم و بلا استفاده خواهد ماند و نه تنها گره‌ای از شهر باز نخواهد کرد، بلکه ممکن است به عنوان عاملی مخرب در جهت تضعیف چهره مدیریت شهری در اذهان عموم عمل نماید. نتایج تحقیق هم بیانگر اعتماد پایین افراد ساکن در محله ججین به بدنه مدیریت شهری (شورای شهر و شهرداری) می‌باشد است. از این رو کاهش اعتماد عمومی ضربه‌ای است که به تدریج دامن سازمان‌های مختلف از جمله شهرداری را گرفته و در بلندمدت آثار آن جبران‌ناپذیر خواهد بود. برگرداندن اعتماد و ارتقای آن نیاز به یک برنامه میان مدت و طولانی مدت دارد. زیرا این کاهش اعتماد در طی سالیان دراز ایجاد شده و صرفاً با گذشت زمان و اقدامات فرهنگی و عقیدتی قابل بازگشت است. گسترش تبلیغات و فرهنگ‌سازی در جامعه، صداقت مسئولان با مردم، واگذاری امور به مردم و گسترش نهادهای مردم نهاد، ایجاد روحیه پرسشگری و پاسخگویی در بین مردم و مسئولان، ترویج فرهنگ غنی اسلامی در خصوص گسترش ارتباطات و اعتماد بین افراد می‌تواند تا حدی اعتماد از دست رفته را برگرداند. اما مهمترین راهکاری که می‌توان جهت کاهش این مشکلات و افزایش اعتماد بین مردم و نهادهای مدیریت شهری پیشنهاد کرد: تشکیل انجمن‌های محلی و تقویت محله یاری توسط مردم محلی و حمایت مالی و روانی کامل از آنها توسط مدیریت شهری و خود مردم است. همچنین برگزاری جلسات با سازمان‌های مختلف شهر در خصوص طرح مشکلات مردم مرتبط به آن سازمان نیز می‌تواند راه حل مناسبی جهت انجام این کار باشد.

- افزایش سطح آگاهی عمومی جامعه و نیز مهارت در مداخله‌های مؤثر و مطلوب شهروندان: شهروندان بدین طریق از حقوق و مسئولیت‌های شهروندی خود مطلع شده و دیگر نه به عنوان اعضاء منفعل بلکه به عنوان عملگرایان فعال در شهر زندگی خواهند کرد. از سوی دیگر علت بسیاری از انتقادات و بدبینی‌های شهروندان ناشی از ضعف در آگاهی از خدمات مدیریت شهری است که با مشارکت تا حدود زیادی این مشکل برطرف خواهد شد. مهمترین طریق پیشنهادی برای افزایش آگاهی مردم فرهنگ سازی و اطلاع رسانی می‌باشد که در این میان نقش اساسی اقدامات فرهنگی و فرهنگ سازی و اطلاع رسانی توسط رسانه‌های گروهی بویژه صدا و سیما حائز اهمیت است. صدا و سیما با بررسی و پرداختن به مشکلات بافت‌های فرسوده و اطلاع رسانی، می‌تواند مردم را از ناآگاهی برهاند تا حس کنند احیای بافت‌های فرسوده‌شان یکی از مسایل مهم و غیر قابل اجتناب آن‌هاست. همچنین در خصوص امتیازات نوسازی و تسهیلات اعطایی نیز

توسط رسانه‌ها اطلاع رسانی شود. اطلاع رسانی توسط رسانه‌ها به مردم در خصوص مصوبات شورای شهر و جزئیات قانون و تسهیلات و امتیازهای نوسازی توسط مردم و اینکه حضور داشتن در این بافت‌ها برای آنها یک فرصت و امتیاز محسوب می‌شود با استفاده از این تسهیلات جهت نوسازی مکان زندگی خود اقدام نماید. لذا هرچه شهروندان، شهر خود را بهتر بشناسند، با مسایل آن بهتر رفتار خواهند کرد.

در کل می‌توان بیان داشت جهت ارتقاء جایگاه مشارکت مردم در مدیریت شهری و مسایل بافت‌های فرسوده به طور قطع بایستی راهکارها را در دو سطوح کلان و خرد مورد بررسی قرارداد. مهم‌ترین نکته در سطوح کلان، تقویت جایگاه قانونی شورای شهر و ارتقاء آن از شورای شهرداری به شورای همه نهادها و سازمان‌ها و گروه‌های دخیل در مدیریت توسعه شهر می‌باشد. همچنین استفاده از رسانه‌های دیداری و شنیداری، روزنامه‌ها و ... برای افزایش میزان آگاهی مردم و مدیران شهری در خصوص اهمیت و ضرورت مشارکت شهروندان در اداره امور می‌تواند گامی مؤثر باشد. در سطوح خرد نیز، اعتقاد و الزام مدیران شهری به ارزش قائل شدن برای دیدگاه‌های شهروندان نکته‌ای کلیدی است که متأسفانه در اکثریت قریب به اتفاق مدیران شهری چنین چیزی صادق نمی‌باشد و عمدتاً آنچه که مدنظر مدیران شهری می‌باشد، مشارکتی شعاری و شاید محدود باشد و نه مشارکتی واقعی. تا زمانی که چنین اعتقادی در مدیران شهری ایجاد نشود، اعتمادی میان شهروند و مدیر شهری شکل نخواهد گرفت و هر دو طرف موضوع به مسئله مشارکت نگاهی ابزاری خواهند داشت. به دنبال ایجاد اعتقاد و اعتماد، می‌توان از طریق ابزارها و فعالیت‌های تشویقی و قانونی به بهبود فرایند مشارکت کمک نمود. ابزارهایی چون نظرخواهی از شهروندان در مورد طرح‌ها و برنامه‌های شهری، ایجاد نمایشگاه‌هایی با محوریت مشارکت شهروندان در مدیریت شهری، همکاری مدیریت شهری با آموزش و پرورش برای توسعه فعالیت‌های فرهنگی در خصوص مشارکت شهروند در مدیریت شهری از سنین کودکی و نوجوانی، استفاده از سیستم‌های اطلاع‌رسانی جدید مانند اینترنت و تلفن، شفاف‌سازی فعالیت‌های سالانه مدیریت شهری در حوزه‌های مختلف عمرانی، مالی، برقراری ارتباط‌های مستقیم میان شهروندان و مدیران شهری، تشویق و توسعه تشکل‌های مردم نهاد فعال در حوزه مدیریت شهری.

منابع :

- ازکیا، مصطفی، غفاری، غلامرضا (۱۳۸۳)، توسعه روستایی با تأکید بر جامعه روستایی ایران، نشر نی، تهران.
- امیری صالحی، سیدرضا، امیرانتخابی، شهروود (۱۳۹۱)، راهکارهای ارتقای سرمایه اجتماعی در کشور با توجه به سند چشم انداز بیست ساله نظام، فصلنامه راهبرد، سال بیست و دوم، شماره ۶۶، ۸۴-۶۱.
- جمال، محمدجعفر (۱۳۸۶)، برنامه‌ریزی و طراحی برای بافت‌های فرسوده و ناکار آمد شهری با تمرکز بر مشارکت مردم، ماهنامه شهرداری ها، سال هشتم، شماره ۸۱.
- جهانشاهی، محمد حسین (۱۳۸۲)، بافت‌های فرسوده و مشکل ساز شهری، مجله جستارهای شهرسازی، شماره ۴، بهار ۱۳۸۲.
- حافظ نیا، محمدرضا، (۱۳۹۰)، مقدمه ای بر روش تحقیق در علوم انسانی. انتشارات سمت.
- دویران، اسماعیل (۱۳۹۳)، ارزیابی کارکرد سرمایه اجتماعی در بافت‌های شهری با فرایند تحلیل سلسله مراتب (نمونه موردی: شهر زنجان)، فصلنامه مطالعات برنامه‌ریزی شهری، سال اول، شماره ی سوم، پاییز ۱۳۹۲، ۷۵-۵۵.
- سازمان مسکن و شهرسازی استان اردبیل، (۱۳۸۶)، طرح جامع شهر اردبیل، مهندسیین مشاور طرح و کاوش با همکاری مهندسیین مشاور شهرسازی، معماری و گردشگری پارسوماش.
- شوماخر، ای، اف، (۱۳۶۵)، کوچک زیباست، ترجمه علی رامین، انتشارات سروش.
- عندلیب، علی رضا، (۱۳۸۷)، نگاهی نو به راهبردها و سیاست های نوسازی بافت های فرسوده شهر تهران، نشر ری پور، تهران. آذرخش.
- فیروزآبادی، سید احمد، (۱۳۸۴)، سرمایه اجتماعی و نقش آن در تشکیل های تولیدی، نامه انجمن جامعه شناسی ایران، نشرآگاه، تهران.
- کاظمیان، غلام رضا، قربانی زاده، وجه الله، شفیعا، سعید، (۱۳۹۱)، دستیابی به توسعه پایدار محلی از طریق ظرفیت اجتماعی ساکنان و فعالان اقتصادی محله غیر رسمی مزالعه موردی : محله شمیران نو، فصلنامه مطالعات شهری، شماره چهارم، پاییز ۹۱، ۱-۱۰.
- کلاتتری خلیل آبادی، حسین، پوراحمد، احمد، (۱۳۸۴)، فنون تجارب برنامه‌ریزی مرمت بافت تاریخی شهرها، انتشارات پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات اجتماعی، جهاد دانشگاهی، تهران.
- کمانرودی، موسی، (۱۳۸۵)، ساماندهی اجتماعات اسکان غیر رسمی؛ نمونه منطقه ۶ شهرداری تهران، فصلنامه آبادی، شماره ۴۳، ۵۱-۵۹.
- گلدسته، اکبر، (۱۳۸۷)، آموزش تحلیلی نرم افزار SPSS ۱۵.۰، انتشارات حامی، تهران.
- محمدی، حسین، تعالی مقدم، آزاده، بستام، مرتضی، ۱۳۹۰، برآورد سرمایه اجتماعی در مناطق مختلف شهر مشهد و ارائه راهکارها جهت ارتقاء آن در راستای وظایف شهرداری: فصلنامه مدیریت شهری، بهار و تابستان ۱۳۹۰، ۲۵۸-۲۳۷.

- مهندسین مشاور طراحان بافت و معماری، (۱۳۹۰)، طرح بهسازی و نوسازی بافت فرسوده شهر اردبیل خلاصه گزارش مطالعاتی سطح ۲.
- نسترن، مهین، هوشمن فر، سپیده، (۱۳۸۹)، برنامه ریزی استراتژیک جهت ساماندهی قسمتی از بافت فرسوده شهری، فصلنامه جغرافیا و مطالعات محیطی، سال اول، شماره سه، بهار ۱۳۸۹. ۶۱-۷۲.
- نظم فر، حسین، عطار محمد امین (۱۳۹۳)، نقش سرمایه اجتماعی بر مشارکت ساکنان در نوسازی بافت فرسوده شهری مورد شناسی: بافت فرسوده شهر اردبیل، فصلنامه جغرافیا و آمایش شهری- منطقه‌ای، شماره ۱۲، پاییز ۱۳۹۳. ۶۶-۵۱.
- نوروزی شمس، مشیت اله (۱۳۸۷)، چالش های حقوقی نوسازی بافت‌های فرسوده، اولین همایش بهسازی و نوسازی بافت‌های فرسوده شهری، مشهد مقدس ۲۰ و ۲۱ آذر ماه. ۹-۱.
- وارثی، حمید رضا، ربانی، رسول و حاج بنده افوسی، مسعود (۱۳۹۱)، تحلیل عوامل مؤثر بر بهسازی شهری مطالعه موردی منطقه چهارده شهر اصفهان، فصلنامه مطالعات شهری، سال دوم، شماره چهارم، پاییز ۱۳۹۱. ۱۷۰-۱۴۳.
- واعظی، رضا، سلطانی فتح، مسعود، تمیمی، حمید، (۱۳۹۱)، ارزیابی پیامدهای اجرایی طرح ساماندهی معاملات املاک و مستغلات کشور، فصلنامه مدیریت توسعه و تحول. شماره ۸. ۱۵-۲۲

- Abu samah, A., Aref, F. (۲۰۰۹) People's Participation in Community Development: A Case Study in a Planned Village Settlement in Malaysia. World Rural Observations, ۲ : ۴۵-۵۴
- Amado ,M.P., Santos, C. V., Moura, E. B., Silva, V.G. (۲۰۰۹), Public Participation in Sustainable Urban Planning. World Academy of Science, Engineering and Technology, ۵۳: ۵۹۷-۶۰۳.
- Arbab, E. (۲۰۱۱), Function of Social Capital in Sustainable Urban Development. Case: Zahedan City (Iran), Master Program in Sustainable Development, Uppsala University, /Institutionen för geovetenskap, May ۲۰۱۱. uu.diva-portal.org/smash/get/diva۲:۴۵۳۲۸۹/FULLTEXT۰۱
- Baek. H.Ch, Park.H.S (۲۰۱۲), Changes in renovation policies in the era of sustainability. Energy and Buildings. Vol. ۴۷.
- Gans, H. J. (۱۹۶۹), Planning for People, not Bulding. Enriroment and Planning Journal, vol ۱, ۳۳-۴۶ tectural journals.
- Koppenjan, J. M. and Enserink, B. (۲۰۰۹), Public-private partnerships in urban infrastructures: Reconciling private sector participation and sustainability, Public Administration Review, ۶۹(۲), ۲۸۴-۲۹۶
- Jenks, M. and Jones, C. (۲۰۱۰), Dimensions of the Sustainable City: Vol. ۲, Springer: ۲۸۲ pages.

- Khanh, H. L. P. (۲۰۱۱) The Role of Social Capital to Access Rural Credit: A case study at Dinh Cu and Van Quat Dong village in coastal of Thua Thien Hue province. Vietnam, Department of Urban and Rural Development, Swedish University of Agricultural sciences, Master Thesis No ۵۶.
- Larson Larsake.(۲۰۰۷), Public Trust in the PR Industry and Its Actors, Journal of Communication Management, Vol. ۱۱ No.۳.
- Mukiga, V. (۲۰۰۲), An Analatical framework for urban upgrading property Rights, property values and physical Attributes, Habital international,
- Nyhan, R.C. (۲۰۰۰), Changing the Paradigm: trust and Its Role in Public Sector Organizations, American Review of Public Administration, Vol. ۳۰ No. ۱
- Peerapun, W. (۲۰۱۲), Participatory Planning Approach to Urban Conservation and Regeneration in Amphawa Community, Asian Journal of Environment-Behavior studies, volume ۳, number ۷, Thailand.
- Putnam, R .(۲۰۰۰), Bowling alone: the collapse and revival of American community, new York: simon and Schuster,p ۱۳۴-۱۳۷.
- Sabine, T. K. (۲۰۰۴), Trust-Building Strategies in Inter-Organizational Negotiations, Journal of Managerial Psychology, Vol .۱۹ No.۶.
- Torch, F & Valenzuela, E. (۲۰۱۱). A theoretical distinction of the sources of social capital. European Journal of Social Theory, ۱۴(۲): ۱۸۱-۱۹۸